

SPLOŠNOIZOBRAŽEVALNE KNJIŽNICE IN INFORMACIJSKA POLITIKA V LOKALNIH SKUPNOSTIH

Rajko Slokar, Goriška knjižnica Franceta Bevka, Nova
Gorica

UDK 027.022(497.12):659.2.011

Povzetek

Uvodni del prispevka je namenjen prikazu, kaj so informacija, politika in informacijska politika. Le-ta naj bi bila (zavestno) ustvarjanje in uresničevanje ciljev na informacijskem področju. Dostop do informacij, njihovo zbiranje, obdelava in razpošiljanje pravno še niso urejeni. To je zlasti čutiti pri dostopu do lokalnih skupščinskih in drugih javnih informacij. Ob gradnji komplementarne informacijske politike na državni in lokalnih ravneh je zaradi gospodarskih in splošnih potreb in zaradi že obstoječih informacijskih virov in tehnološke opremljenosti v splošnoizobraževalnih knjižnicah racionalno, da prav te knjižnice začnejo sistematično in medsebojno povezano opravljati funkcijo informacijskih servisov. Nastajali naj bi skupni in ločeni programski paketi, namenjeni širšim in ožjim ciljnim skupinam uporabnikov. Da se začrta taka informacijska politika in dejavnost, pa ni le stvar zakonodaje o knjižničarstvu, pač pa tudi odgovornosti sedanje generacije knjižničarskih delavcev.

UDC 027.022(497.12):659.2.011

Summary

The introductory part of this paper deals with definitions of information, policy, and information policy. The last embraces (conscious) making and implementing information objectives. At the moment, access to information, their assembling, treatment, and dissemination are not yet supported by corresponding set of laws and by-laws. This gap affects especially the access to local government and local public policy information. When making new complementary national and local information policy, it is a rational decision - due to the economic and general needs, and due to the existent published resources and technology within Slovenian public libraries - to start developing their role of information services. Common and separate data bases will be produced to satisfy the needs of different target groups. Therefore, systematic tracing of public libraries information policy on local and national levels depends upon the forthcoming set of legal acts, as well as upon the responsibility of the present library staff.

Razmišljanje o vlogi splošnoizobraževalnih knjižnic v informacijski politiki nove slovenske države me vodi po strugi, v kateri si najprej skušam odgovoriti na vprašanje, kaj sta informacija in politika in kaj naj bi bila informacijska politika.

Kaj je informacija?

V tem terminu različne skupine strokovnih in znanstvenih usmeritev zajemajo različne vsebine. Slovar slovenskega jezika v nematematiški in neelektrotehniški obrazložitvi razlaga, da je informacija vse, kar se o določeni stvari pove, sporoči, je obvestilo, pojasnilo. Norbert Wiener pravi, da je informacija ime za vsebino tistega, kar se izmenjuje z zunanjim svetom, ko se mu prilagajamo in ko ta zunanji svet čuti učinke tega prilagajanja. Živeti učinkovito pomeni živeti z informacijo. Informacija je tako v biološki kot v knjižničarski uporabi dejstvo, stimulus, ki ga sprejemamo prek čutil, pravi Jesse Shera in nato še dodaja, da je bodisi kot posamezno dejstvo ali njihov zbir miselna enota. George Miller ter C. Shannon in W. Weaver menijo, da je informacija tisto, kar potrebujemo, ko se nahajamo pred odločitvijo, izbiro, da je merilo svobodne odločitve posameznika, ko izbira neko sporočilo, torej se bolj nanaša na to, kar bi lahko rekli, kot na to, kar dejansko rečemo. Informacija kot sporočilo vsebuje neko gibanje, dejanje, usmerjeno proti nekemu cilju. J. Becker ugotavlja, da so informacije dejstva o katerikoli stvari. Drugi spet sodijo, da je informacija vsako registrirano znanje, ki je lahko koristno v procesu odločanja. Iz vseh teh označb bi lahko izluščili, da je informacija

- surovina, iz katere nastaja znanje,
- nekaj, kar se izmenjuje z zunanjim svetom, ne le zgolj prejem,
- potrebno sredstvo odločanja in pomagalo pri odločanju,
- svoboda izbire, ko izbiramo sporočilo,
- skoraj sopomenka dejstvu,
- pojav, ki deluje spreminjevalno na to, kar je človeku znano ali na to, kar človek misli, da mu je znano, itn.

V praksi se informacija praviloma izenačuje z znanjem. Če citiramo misli T. S. Eliota

"Kje je modrost, ki jo je zamenjalo znanje,
kje je znanje, ki ga je zamenjala informacija?"

bomo spoznali zgodovinsko sled odnosa med tremi pojmi in če smo ustvarjalni, bomo skušali oblikovati sintezo med tremi zvrstmi človekovega duha, zlasti sedaj, ko se nahajamo v dobi "informacijske eksplozije". V tej sintezi sta razvojna odgovornost in vloga knjižnic, tudi splošnoizobraževalnih.

Če želimo ustvarjati znanje, moramo ustrezno obdelovati surovino, to je informacijo. Toda ta obdelava terja predznanje, saj gre za zahtevno "brskanje" med nepregledno množico informacij, njihovo oblikovanje in razširjanje po meri uporabnikov.

Odgovor na vprašanje **Kaj je politika**, naj bo krajši, čeprav je termin večpomenski. Če z izrazom politika razumemo tudi (zavestno) določanje in uresničevanje ciljev na različnih področjih človeške dejavnosti, gre pri **informacijski politiki** za (zavestno) **ustvarjanje, oblikovanje** in z različnimi sredstvi ter načini **uresničevanje ciljev** na informacijskem področju.

Nahajamo se v trenutku preoblikovanja in vijugaste tehnološke kontinuitete informacijskega sistema. Splošnoizobraževalne knjižnice v Sloveniji so se začele vključevati v knjižnični in znanstveno tehnološki informacijski sistem, toda v tem trenutku pred seboj nimajo kompasnih usmeritev. Vključile so se v "vaxovsko" računalniško on-line mrežo. Toda cilji in pota njihovega uresničevanja niso jasno in javno postavljeni. Kot da bi bili v vsebinskem pogledu ujeti v pragmatična videnja in interese tistih, ki upravljajo z informacijsko tehnologijo! Cilje moramo določiti, a skupno, saj so tudi med kadri v splošnoizobraževalnih knjižnicah sposobni ustvarjalci novih pogledov. Predvsem pa je potrebno oblikovati vzdušje in formalno- pravna tla soočanja pogledov. In prav posvet o informacijski politiki naj bi nas spodbudil, da začnemo tako ravnati.

Z vidika knjižničnega informacijskega sistema se omejujemo na dva makrosistemska cilja. V prvem gre za **odprtost informacijskega sistema**, drugi pa predstavlja pravno in dejansko uveljavitev odgovornosti in **informacijsko-servisne vloge** splošnoizobraževalnih knjižnic. Ker je informacijska politika sestavni del drugih politik (gospodarstvo, energetika, kmetijstvo, turizem, varovanje okolja, zdravstvo, znanost/šolstvo, kultura), je torej glede odprtosti sistema nujno potrebna **sektorska koordinacija**, ki lahko dobi tudi možno skupno normativno osnovo. Pri oblikovanju in izvajanju obeh ciljev pa je v demokratični državi potrebna dvosmerna vertikalna komunikacija, med državo in njenimi agencijami na eni strani ter (javnimi) zavodi in drugimi pravnimi subjekti, strokovnjaki in uporabniki na drugi strani.

Razlogov za to, da nimamo nacionalne informacijske politike, je več. Mednje sodijo predvsem gospodarske in politične značilnosti (slabosti) postsocialističnega prehodnega obdobja, začetniški obseg informacijske dejavnosti in s tem težave pri definiranju, kaj je informacijska dejavnost, hitre tehnološke spremembe na tem področju, zlasti pa pomanjkanje politične volje. Navaden demokratično naravnani državljani ob zaletavem in nestrpnem medstrankarskem "topniškem" obstreljevanju ugotavlja, da te volje ni, ker prevladujejo ožji interesni pogledi. Gre pa za to, da demokratično zasnovana nacionalna informacijska politika koristi vsem državljanom.

Preden pa preidem na obdelavo drugega cilja, bom skušal laično prikazati vrzeli v pravnih temeljih, ki naj bi urejali dostop do (javnih) informacij in njihovo razpošiljanje.

Kdo oblikuje politiko dostopa do informacij na sedanji občinski ravni?

Prosili smo lokalne politike, naj knjižnici dajo na voljo skupščinsko gradivo. Prejeli smo pozitiven odgovor, a gradiva bralci po dveh mesecih še niso prejeli, ker se je sklepu skupščinskih mož uprl uradnik.

To področje torej še ni pravno urejeno, kajti ustavna določila so tako široka, da terjajo zakonske ureditve in hkrati v tej pravni praznini dopuščajo protustavno delovanje. Po drugem odstavku 39. člena slovenske ustave ima vsakdo pravico dobiti informacijo javnega značaja, za katero ima v zakonu utemeljen pravni interes. To pomeni, da mora zakon opredeliti, v katerih primerih gre za utemeljen pravni interes. Hkrati pa ustavni akt onemogoča dostop do javnih informacij v primerih, ki jih določa zakon. Trenutna **pravna nedorečenost** omogoča, da se uveljavlja birokratsko pojmovanje, do katere meje sme seči informacijska demokracija, kdo sme biti diseminator javnih informacij.

Tako gledanje izhaja in deluje iz nepoznavanja in neprilagoditve dinamiki četrte informacijske revolucije, ki nosi v sebi zdaleč večjo hitrost spreminjanja kot doslej in ki družbo preobraža iz proizvodne v storitveno, prepredeno z informacijsko tehnologijo, umetno inteligenco in avtomatizacijo, družbo z zdaleč boljším vrednotenjem informacije in okoljem, v katerem dostop do znanja ali razumljive, natančne in hitre ter cenejše informacije postaja stimulus gospodarske uspešnosti. V takih razmerah pa se bo hkrati zaradi višjega vrednotenja znanja začel dostop do določenih informacij ožiti, stroški njihovega ustvarjanja (ne razpečevanja!) pa hitro povečevati. Ne gre bremeniti prej omenjenega uradniškega stališča toliko zaradi nepoznavanja nastajajoče prihodnosti kolikor zaradi neprilagojenosti spremembam in zadrževanju v preteklosti prisvojene moči odločanja in seveda časovno pogojeni pravni praznini v mladi državi. Verjetno še nismo bili dovolj propagandno prepričljivi v dokazovanju, zakaj morajo knjižnice postati informacijski servisi.

Toda tako ni povsod, v vseh občinah.

In verjamemo, da je takim pojavom odmerjeno kratko življenje, kajti če je **dostop do informacije** predvsem stvar pravne ureditve in državne ter lokalne politike, bosta zbiranje in diseminacija informacij, če bodo za to proračunsko ali tržno zagotovljena sredstva, predvsem stvar poslovne informacijske politike posamezne knjižnice. *Toda če ni dostopa, tudi ne more biti diseminacije.*

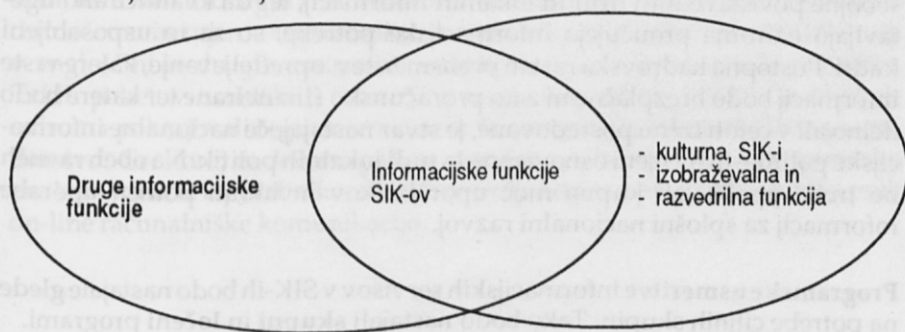
Občinske skupščine seveda vodijo določeno informacijsko politiko, toda v veliki večini vanjo ne vključujejo splošnoizobraževalnih knjižnic. Povrh je ta politika brez kompasa in zožena le na odnos med sredstvi javnega obveščanja in delovanjem občinske samoupravne, oblastne in upravne strukture. Torej ni komplementarna. Čeprav je občinskim organom v grobem znana nova funkcija knjižnic, prevladuje "čitalniško" pojmovanje SIK-ov. SIK-om ta del oblasti in javnosti priznava izobraževalno, kulturno in duhovno rekreacijsko ali zabavno funkcijo. Tako gledanje nastaja v pogojih sedanjega splošnega neugodnega gospodarskega stanja: informacijska funkcija je "razsipniška vizija".

Vendar je nova vizija že z nami in v naših nujnih in skupnih razvojnih potrebah, kar se laže zaznava z nacionalnega vidika. Zato je pričakovati, da bo država z novo zakonodajo o informacijskem sistemu, o knjižničarstvu, o šolstvu, o znanstveni dejavnosti ter s svojimi strateškimi razvojnimi načrti tvorno spodbujala občinske sredine, da bodo SIK-i lahko uveljavili svoj možni del informacijske funkcije. Vsekakor bi morali z zakonom definirati, kaj vse pomeni in vsebuje dostop do informacije in tudi do katere vrste informacij. V kolikšni meri in kdaj se bo pri SIK-ih uveljavila ta funkcija, je odvisno tudi od knjižničarske stroke, od posameznih SIK-ov ter od njihove Zveze. Zavestno in sistematično vplivanje na občinsko politiko je že včerajšnja nuja.

Odgovor na vprašanje, kdo v tem trenutku oblikuje politiko dostopa knjižnic do informacij, je povsem kratek: zavestno malokdo in v večini razvojno in pravno nepoklicani.

Mar taka razmerja ne spodbujajo, da se pridružimo tistim, ki zahtevajo, da se nemudoma lotimo razvoja **politike v informacijskem sistemu** na nacionalni in občinskih ravneh? (Po opredelitvah dr. Janka Kralja gre za to, da se lotimo usmerjati informacijski sistem z vnaprejšnjimi informacijami, s povratnimi pa naj bi ga uravnavali.)

Iz priložene skice je razvidno, kakšen naj bi bil odnos med SIK-i in splošno informacijsko funkcijo.

Tako je povsem jasno, da poslovna in razvojna politika SIK-ov ne bi smela temeljiti na podmeni, da bodo njihovi uporabniki prejeli informacije v glavnem samo prek njih. Prav tako pa informacijska politika ne bi smela zanikati sedanjih prispevkov in nastajajočih obetov tujih in domačih javnih ali splošnoizobraževalnih knjižnic pri sodobnem elektronskem prenosu znanja in informacij do različnih ciljnih uporabniških skupin.

Okolje, država in občine, potrebujejo komplementarno politiko gospodarskega, socialnega in kulturnega razvoja, če želimo z njo zagotoviti dostop do potrebnih informacij in njihovo uporabo. Če se ogradimo na občine ali pokrajine, oz. regije, bi morala taka politika zaobjeti

1. ugotavljanje potreb po informacijah,
2. načrtovanje, kako zadovoljiti te potrebe in
3. spodbujanje učinkovite uporabe nastajajočih informacijskih servisov, torej tudi servisov znotraj SIK-ov

Osnovni del oblikovanja informacijske politike je ugotavljanje potreb po informacijah, sicer informacijski servis ne more delovati. Če so informacije bistvene za razvoj neke panoge, občine, podjetja, države in povezane z uresničevanjem kratkoročnih, srednjeročnih ali strateških ciljev, je prav zaradi že obstoječega fonda monografskih del, serijskih publikacij in domoznanske literature racionalno razvijati informacijske servise pri splošnoizobraževalnih knjižnicah ter načrtovati načine njihovega poslovanja. Racionalnost in naravna povezanost knjižnic s tako servisno dejavnostjo je tudi v tem, da knjižnice že zagotavljajo informacije, ki jih vsebujejo publicirani viri, saj s svojo referalno dejavnostjo usmerjajo uporabnike neposredno k pravim virom, in nenazadnje tudi v tem, da so - trenutno to velja le za štirinajst SIK-ov - kot polnopravne članice on-line povezane v sistemu COBISS in da prek informacijskega servisa IZUM/COBISS vstopajo v različne baze podatkov.

Eden izmed pogojev, da SIK-i postanejo neposredno **mesto zbiranja, obdelave, priprave in razpošiljanja lastnih** lokalnih in prav zaradi on-line medsebojne povezave tudi **drugih** lokalnih informacij, ter da kvalificirano ugotavljajo oziroma proučujejo informacijske potrebe, so za to usposobljeni **kadri**. Postopna kadrovska rast in preusmeritev, opredeljevanje, katere vrste informacij bodo brezplačne in zato proračunsko **financirane** ter katere bodo delno ali v celoti **tržno** posredovane, je stvar nastajajoče nacionalne informacijske politike in na njeni osnovi morda tudi lokalnih politik. Na obeh ravneh bo treba upoštevati kupno moč uporabnikov in hkrati pomen uporabe informacij za splošni nacionalni razvoj.

Med prve gotovo sodijo **izobraževalni paketi**, namenjeni različnim starostnim stopnjam za to, da obvladajo vse vidike iskanja informacij, od oblikovanja podatkovne baze do načrtovanja poizvedbe. Ta dejavnost sodi med najpomembnejše odgovornosti knjižnic v prihodnosti in zato bi jo morala država finančno podpreti. Poleg tega naj bi v skupnem izobraževalnem programu posredovali uporabnikom programe za razne smeri funkcionalnega in tudi formalnega izobraževanja, ki naj bi nastajali v sodelovanju med Zvezo SIK-ov, izobraževalnimi institucijami ter državno šolsko agencijo.

V pogodbenem odnosu s sedanjimi in bodočimi občinami in fakultativnimi pokrajinami ali z njihovim združenjem oziroma konferenco naj bi ustvarjali in razpošiljali lokalnim oblastem in drugim naročnikom informacije o **javnih odločitvah** občinskih, pokrajinskih skupščin in drugih lokalnih organov. Nastala naj bi podatkovna zbirka IMLOS (Informacijska mreža lokalnih skupnosti), ki bi prek elektronskega biltena ponujala rešitve z različnih področij v pristojnosti lokalnih oblasti in tako omogočila cenejše delovanje lokalnih organov. Zgled za tako informacijsko dogajanje je ameriška podatkovna zbirka LOGIN. Tako bi se odborniki, poslanci, politiki in drugi državljani, sodelujoči v procesu odločanja, mimo včasih prepotrebni temeljni znanj in informacij ter podatkov za reševanje problemov, "hranili" s tekočimi in spreminjajočimi se informacijami ter s primerjalnoocenjevalnimi informacijami, ki bi razkrivale, kako so v drugi skupnosti uspešno rešili določen problem.

Uporaba te podatkovne zbirke ne bi pomenila le zmanjšanja stroškov. Izboljšala bi se kakovost odločanja v lokalnih skupnostih in z njo bi politična kultura stopila na višjo razvojno stopnjo. Hkrati bi SIK-i s tako tvorno vlogo pri oblikovanju javne politične arene in z dvosmerno komunikacijo s skupnostjo bogatili svoj ugled.

V nastajanju je nov sistem **domoznanske dejavnosti** v knjižničnem informacijskem sistemu Slovenije. SIK-i 1. in 2. tipa naj bi na svojih območjih v sodelovanju s SIK-i 3. do 5. tipa in z drugimi kulturnimi organizacijami, kot so muzeji, pokrajinski arhivi, zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine, iz obdelanega gradiva izluščili informacije o kulturno-zgodovinskih, naravnih in drugih značilnostih posamezne občine ali regije, namenjene domačemu in tujemu uporabniku, **turistu**. Napisane naj bi seveda bile tudi v angleščini in drugih evropskih jezikih, da bi se s tem razširila ponudba. Takih paketov turističnih informacij naj bi bilo toliko, kolikor je knjižnic oziroma pokrajin ali regij. Interesent in financer naj bi bilo **turistično gospodarstvo**. Gre torej za ločene pakete, vendar naj bi nastali po programsko enakem vzorcu. Upabnikom bi bili na voljo bodisi v pisni obliki bodisi prek on-line računalniške komunikacije.

V slednjem primeru pa utegne priti do skupnega slovenskega turističnega paketa oz. do podatkovne zbirke. Poleg "preteklih" naj bi SIK-i zbirali tudi podatke o **tekočih dogajanjih**, na primer o avtobusnih in železniških urnikih, o napovedanih kulturnih in drugih dogodkih v posamezni občini ter s tem tudi o življenju v knjižnicah.

Še se bodo odpirale možnosti SIK-ov pri oblikovanju in deseminaciji informacij. Prek Informacijskega servisa IZUM/COBISS bodo lahko gospodarstvu in drugim ciljnim skupinam z on-line povezavo omogočile dostop tudi do svetovnih podatkovnih zbirk, do **znanstvenih informacij**.

Poglavitna sprememba pa bo ne le v tem, da naj bi zbirale podatke, ampak jih tudi tako obdelovale, da bodo dobili obliko, ki bo uporabniku primerna. Kajti podatek postane informacija šele tedaj, ko ga sprejme uporabnik. Biti informacijski servis, pomeni biti hkrati **izdajatelj in pisec informacij**. To pa je kar zapleten, a potreben izziv.

Četudi bodo SIK-i vsebinsko usmerjeni predvsem v javno sfero, bodo morali ob naklonjenosti nacionalne informacijske politike poslovati z nastajajočimi zasebnimi specialnimi informacijskimi centri.

In vse to bo odvisno že od sedanjih kadrov v knjižnicah, od njihovega odnosa do sprememb, od njihove sposobnosti napovedovanja in udejanjanja informacijske politike, pa tudi od funkcije sleherne knjižnice na njenem lokalnem območju ter nenazadnje tudi od tega, kako bodo to novo funkcijo namestili v novem slovenskem zakonu o knjižničarstvu.

Literatura:

1. Ude, L.: Ustava Republike Slovenije z uvodnim komentarjem. Ljubljana : Uradni list Republike Slovenije, 1992
2. Kralj, J.: Politika podjetja v tržnem gospodarstvu. Maribor : EPF, 1992
3. Politička enciklopedija. Beograd : Savremena administracija, 1975
4. Gray, J.: National information policies : problems and progress. London, New York : Mansell Publishing Limited, 1988
5. Gray, J.: National Information Policy - Myth or Magic? Alexandria, 1(3), 1989
6. Martin, W. J.: The information society. London : Aslib, 1988
7. McGarry, K. J.: The changing context of information : an introductory analysis. London : Clive Bingley, 1981

8. Sprehe, J. T.: Implementing the government's new information policy. *Information Services and Use*, 7, 1987
9. Rowe, R. R., Information policy and the discovery process. *Information Services and Use*, 7, 1987
10. Durrance, J. C., Preston, D.: Common public policy issues faced by the nation's communities ; forging a viable public library response. *Reference Service and Public policy*, 1988

UDC 024.497.12:659.2.011

Povzetek

Prispevek želi prikazati vpliv bivše jugoslovanske in sedanje slovenske informacijske politike na specialne knjižnice. Specialne knjižnice namreč pomembno vlogo pri pretvarjanju podatkov v informacije. Vendar opažamo, da te knjižnice le zdaleč nimajo tiste vloge, ki bi jo povsem strokovniško izpolnile. Večina strokovnjakov na vseh znanstvenih področjih je v času svojega službenega delovanja namreč odvisna prav od te vrste knjižnic. Čeprav opažamo, ki si ga avtorica postavlja je, ali lahko večja aktivnost specialnih knjižnic bolj vpliva na slovensko informacijsko politiko.

UDC 024.497.12:659.2.011

Summary

The contribution wants to show the influence of former Yugoslav and present Slovenian information policies on special libraries. They have an important role in transforming data to information. However, we realize that special libraries do not have the role they should have by all professional standards. The basic question is, whether increased activity of special libraries can exercise greater influence on Slovenian information policy.